

TA’LIM SISTEMASIDA INNOVATSION TEXNOLOGIYALARNING AHAMIYATI

Ergasheva Maxbuba Xotambekovna

SamDU, f.f.d (DSc).

Annotatsiya: Innovatsiya – bu har qanday yangilik emas, balki amaldagi tizimning samaradorligini sezilarli darajada oshiradigan yangilikdir. Ta’lim tizimida ham har qanday yangilik innovatsiya sifatida qabul qilinmasligi, faqatgina, ta’limning mazmuniga sezilarli o‘zgarish, ta’sir, konstruktiv mohiyat bera olgan yangiliklargina ta’lim innovatsiyasi bo‘la olishi mumkin.

Kalit so‘zlar: innovatsiya, ta’lim sistemasi, texnologiya, taraqqiyot, yangilik, nazariya.

Bugun butun dunyo taraqqiyotini, rivojlanishini, innovasion jarayonlarsiz tasavvur etish qiyin. Zero, O‘zbekiston Prezidenti Sh.Mirziyoyev ta’kidlaganidek, “...mamlakat taraqqiyotining zamini, hech shubhasiz, ilm-fan va innovatsiyadir” [1; 19]. Bundan shunday mulohazaga kelish mumkinki, bugungi davrda O‘zbekiston ta’lim tizimiga turli innovasion g‘oyalarning kirib kelishi, qo‘llanilishi aynan mamlakatimizni har jihatdan rivojlangan, taraqqiy etgan mamlakatlar qatoriga kiritish maqsadida amalga oshirilmoqda.

Global taraqqiyot davrida har qanday sohada texnologiya, siyosat, ijtimoiy hayot, fan va ta’lim, iqtisod va h.k. sohalarda innovasion g‘oyalar juda tez sur’atlarda kirib kelayotganini kuzatish mumkin. Innovatsiya termini bugungi kunda deyarli barcha mamlakatlar fan va ta’lim sohasida qo‘llaniladi va barcha mamlakatlar izohli lug‘atlarida ma’no jihatdan juda yaqin izohlanadi.

Innovatsiya atamasi lotin tilidagi “novatsio” so‘zi o‘zagidan kelib chiqqan bo‘lib yangilanish (o‘zgarish) biror bir yo‘nalishda taraqqiyot degan ma’nolarni bildiradi. Innovatsiya tushunchasi ko‘proq iqtisodiy atama sifatida bo‘y ko‘rsatsada, uning huquqiy mazmun-mohiyati davlatlar tomonidan yangi texnologiyalarni rivojlantirish fonida boyib bordi. Innovatsiya ilmiy huquqiy adabiyotlarda dastlab 19 asrda paydo bo‘lgan bo‘lib, bugunga kelib butun bir faoliyatga aylandi desak, mubolag‘a bo‘lmaydi [3]. “Innovatsiya” konsepsiyasi XX asr boshlarida avstriyalik va amerikalik iqtisodchi J.Shumpeterning ilmiy asarlarida “innovasion kombinatsiyalar”, iqtisodiy tizimlar rivojlanishining o‘zgarishi tahlili natijasida yangi hayotga ega bo‘ldi. Shumpeter 1900 yillarda birinchilardan bo‘lib bu atamani iqtisodiyotda ilmiy foydalanishga kiritdi [2; 320]. Innovatsiya – bu bozorda talab qilinadigan jarayonlarning samaradorligini va (yoki) sifatini yaxshilashni ta’minlaydigan joriy qilingan yoki joriy qilinayotgan yangilik. Shu bilan birga, uni amalga oshirish uchun yangilik hozirgi ijtimoiy-iqtisodiy va madaniy ehtiyojlarni qondirishi kerak. Yangi iste’molchi xususiyatlariga ega bo‘lgan mahsulotlar (tovarlar va xizmatlar) bozoriga chiqish yoki ma’lum bir mahsulotni ishlab chiqarish samaradorligining oshishi innovatsiyalarga misol bo‘la oladi. Ta’limda ham xuddi shunday, ta’lim oluvchilar talablarini inobatga olgan, ma’lum bir jamiyat, ijtimoiy tizim manfaatlarini ifoda etadigan yangiliklarning qabul qilinishi samarali natijalarga olib keladi.

Ta'lim sistemasida innovatsiya masalalarida ko'plab xalqaro tadqiqotlar amalga oshirilgan. Jumladan, K.Angelovskiy o'qituvchining innovasion faoliyati xususida, N.R.Yusufbekova ta'limdagi innovasion g'oyalar nazariyasini ishlab chiqishda, O.G.Xomeriki ta'lim muassasalarida innovasion faoliyatni joriy etilishida rahbar kadrlar o'rni masalasida, M.V.Klarin jahon pedagogikasida innovasion ta'lim mavzusida, Yu.Kuz'mina oliy ta'limdagi o'quv jarayonini tashkil etishda innovasion yondashuv masalasida, M.Voronov ta'lim tizimida kasbga yo'naltirishdagi yangicha yondashuv borasida, E.Zeyer innovasion ta'limning barkamollikka yetaklashi xususida, Mark Fuster raqamli o'qish va raqamli ko'nikmalarni shakllantirish borasida, Odri Djakomini ta'limdagi hamkorlik asosida innovatsiyalarni joriy etish orqali o'quv jarayonini sifatini yaxshilash masalasida, shuningdek, I.Dichkivskaya hamda S.Kondratyevlar yangi innovasion texnologiyalar va zamonaviy ta'limga innovasion yondashuv masalalarida o'z tadqiqot natijalarini taqdim etishgan. O'zbekistonda ta'lim jarayonining innovasion mohiyati, ta'limdagi innovatsiyalar, innovasion faoliyat, innovasion texnologiyalar va innovasion jarayonlar xususida N.N.Azizxo'jayeva, J.Yo'ldoshev, U.Nishonaliyev, N.S.Sayidahmedov, M.Ochilov kabi olimlarimiz ilmiy tadqiqot olib borishgan. Ta'lim tizimida innovatsiyaning qabul qilinishida xaotik jarayon konstruktiv mohiyatni ifodalaydi.

Innovatsiya – bu har qanday yangilik emas, balki amaldagi tizimning samaradorligini sezilarli darajada oshiradigan yangilikdir. Ta'lim tizimida ham har qanday yangilik innovatsiya sifatida qabul qilinmasligi, faqatgina, ta'limning mazmuniga sezilarli o'zgarish, ta'sir, konstruktiv mohiyat bera olgan yangiliklarga ta'lim innovatsiyasi bo'la olishi mumkin.

Aslida yangilik, o'zgarish dunyo taraqqiyoti bosqichlarining har birida mavjud bo'lib kelgan. Faqatgina 19 asrdan aynan innovasion jarayon sifatida tushunila boshladi. Dastlabki g'ildiraklar, yashash joylari, dunyo mo'jizalarining yaratilishi barchasi innovasion tafakkur natijalaridir. Demak, jamiyat a'zolari azaldan innovasion tafakkurga moyil bo'lib kelgan. Innovasion tafakkurga moyillik ma'lum bir ehtiyojlar natijasidir. Innovasion tafakkur va faoliyat evolyusion taraqqiyot davrlarida ehtiyojlarning doimiy o'zgarib, ortib borishi natijasida yanada takomillashib borgan. Shuni ham inobatga olishimiz lozimki, har qanday yangilik ham innovatsiya bo'la olmaydi. Butun bir tizimning o'zgarishiga, taraqqiyotiga sezilarli ta'sir etgan yangiliklarga innovatsiyalar bo'la oladi. Masalan, insoniyat tarixida olovning ixtiro qilinishi, daslabki yozuvning paydo bo'lishi, birinchi kitob, birinchi qog'oz, mashina, havo layneri, suv taransportlari va hokazo innovatsiyalar butun bir dunyo taraqqiyotiga sezilarli ta'sir eta olgan. Shuning uchun ham, innovasion tafakkur, innovasion faoliyat hayot mavjud ekan, mamlakatlar, jamiyat, ijtimoiy tizim, ta'lim tizimi bor ekan, hamisha mavjud bo'lib qolaveradi.

Insoniyat hamisha hayotini yaxshilash maqsadida yangilikka ehtiyoj sezadi, ammo yangilikni qabul qilishi murakkab jarayon hisoblanadi. Ma'lum bir innovasion g'oyaning qabul qilinishida turli munozaralar, bahslar, xaotik jarayonlar sodir bo'lishi mumkin. Azaldan jamiyatda ma'lum bir innovasion g'oyaning kirib kelishi xaotik jarayonlar orqali kechgan va oxir oqibatda ma'lum tartibotga kelingan. Ma'lum bir innovatsiyaning qabul qilinishi jamiyatda ko'pincha keskin munozaralar, fluktatsion holatlar, tebranishlar, xaotik jarayonlar orqali kechadi. Eski ta'lim tizimi bilan

yangicha texnologiyaga asoslangan ta'lim tizimi almashinuvida bu jarayonni kuzatish mumkin. Innovatsiyalar ahamiyatini baholash ham o'ta murakkab. Har bir innovatsiya insoniyatning og'irini yengil qilish maqsadida fan va ta'limning samaradorligi asosida shakllanadi. Innovasion g'oyalarning shakllanishi jamiyatning talab va ehtiyoji ortib borishi bilan belgilanadi. Bugungi kunda gen injeniriyasi, kosmologiya, nanotexnologiya, tibbiyotdagi ulkan yutuqlar, biotexnologiya, agrotexnologiya, biokimyo kabi integratsiyalashgan sohalardagi yangilik va o'zgarishlarning barchasi innovatsion g'oyalar sifatida ma'lum laboratoriyalarda shakllanmoqda. Bugungi kunda innovatsiya har bir jamiyat taraqqiyotining eng asosiy omili bo'lib qoldi. Innovatsiya orqali mamlakatlar ham iqtisodiy, ham ijtimoiy sohalarda yuksalib borayotgani ma'lum. Shuning uchun ham bugun deyarli barcha rivojlangan mamlakatlar innovasion g'oyalarga alohida e'tibor qaratib kelmoqda.

Jumladan, Germaniya tadqiqot va ishlanmalarga YAIM ning 2,7 foizini, AQSH - 2,8 foizini, Yaponiya - taxminan 3,5 foizini, Belarusiya - YAIMning 0,74%, Rossiya - 1,04% ini sarflaydi [4]. Bu davlatlarning iqtisodiy, siyosiy qudrati ta'limdagi innovatsiyalarni tezda amaliyotga joriy etilishida ko'rishimiz mumkin.

Har bir innovatsion g'oya qaysi sohaga kirib kelishidan qat'iy nazar fan va ta'limning mahsuli hisoblanadi. Samarali va yuksak berilgan ta'lim, albatta, yuqori natijalarga, yangi innovatsiyalarga asos bo'ladi. Ta'lim tizimining har bir bosqichi yoki sohasida kirib kelgan innovasion faoliyatda xaotik jarayon orqali ma'lum bir tartibot shakllanadi. Masalan, boshqaruv sohasidagi har qanday o'zgarish yoki yangilik qabul qilinishi, qo'llanilishi, joriy etilishi hamisha murakkab jarayon hisoblanadi. Bunda fluktasion holatlar, tasodifiy og'ishlar kuzatiladi va bir necha muqobil variantlardan biri tanlanadi.

Ta'lim sistemasidagi innovasion g'oyalarning kirib kelishini quyidagi holatlarda kuzatish mumkin:

- Pedagogik tizimning tubdan yangilanishiga qaratilgan o'zgarish va innovatsiyalar.

- O'quv jarayonini o'zgarishi bilan bog'liq innovatsiyalar.

- Pedagogik nazariyaning, ta'lim beruvchi va ta'lim oluvchi faoliyatining o'zgarishi bilan bog'liq innovatsiyalar.

- Pedagogik texnologiyaning yangilanishi.

Xulosa sifatida quyidagi mulohazaga kelish mumkin:

Birinchidan, ta'lim sistemasida har bir innovatsion g'oyaning kirib kelishi fluktasion o'zgarishlar, murakkab xaotik jarayonlar asosida kechadi. Innovatsion faoliyat, innovatsion g'oyalarning tadbiiq etilishida mazkur xaotik jarayon taraqqiyotga, bunyodkorlikka xizmat qilishi mumkin.

Ikkinchidan, innovasion g'oyalar qabul qilinishidagi murakkabliklar sohada tanqidiy tafakkurni, yuksak malakani, zamonaviy texnologiyani olib kiradi hamda ko'p hollarda ta'lim tizimining konstruktiv rivojiga asos bo'ladi.

Uchinchidan, bugungi ta'lim sistemasi zamonaviy talablariga javob berish ta'lim muassasasi hamda ta'lim beruvchilarni doimiy o'z ustida ishlashga, har bir ta'lim innovatsiyalaridan xabardor bo'lishga, innovatsion faoliyatning haqiqiy sub'yekti va amalga oshiruvchisi bo'lishga undaydi.

Adabiyotlar

1. Ўзбекистон Президенти Шавкат Мирзиёевнинг Олий Мажлисга Мурожаатномаси. – Тошкент.: Ўзбекистон, 2021. – Б. 19.
2. Базилевич В. Д. 12. 1. 2 Неортодоксальна теорія Й. А. Шумпетера // Історія економічних учень: У 2 ч.. — 3-е издание. — К.: Знання, 2006. — Т. 2. — С. 320.
3. Саидов Ш. Инновацион фаолиятнинг қонуний асослари. <https://buxoro.adliya.uz/uz/news/detail.php?ID=39452>.
4. Рейтинг стран мира по уровню верховенства закона – Гуманитарный портал. gtmarket.ru. Дата обращения: 17 марта 2021.